

بررسی تأثیر راهکارهای معلمی آموزش بخشودگی بر میزان بخشودگی و مدارای
اجتماعی دانش آموزان دختر و پسر زاهدان^۱

**The effect of teacher education strategies forgiveness On the Amount
forgiveness and the social tolerance of male and female students of
Zahedan**

Asma Mollazehi*

MA in Curriculum planing and
Researcher expert in farhangian
University of Zahedan
mollazehi1365@gmail.com

Ahdieh Yadollahzadeh

Supervisor resalat center in
farhangian University of Zahedan

اسماء ملازهی (نویسنده مسئول)

کارشناس ارشد برنامه ریزی درسی و
کارشناس پژوهش دانشگاه فرهنگیان زاهدان

دکتر عهدیه یداله زاده

سرپرست پردیس رسالت دانشگاه فرهنگیان
زاهدان

Abstract

The present study aimed at investigating The effect of teacher education strategies forgiveness On the Amount forgiveness and the social tolerance of male and female in the academic year 95-1394 Area 2 city of Zahedan. the study was experimental with pretest-posttest control group. A total of 80 people from four classes (two classes and two classes of boys and girls as experimental as the control group) were selected and 40 in the control group and 40 patients in the test group. Data Collection tools was questionnaire, 18 questions forgiveness Heartland (HFS) (Thompson, 2005) with three subscales and Social tolerance questionnaire with 20 questions of

چکیده

پژوهش حاضر در راستای بررسی تأثیر راهکارهای معلمی آموزش بخشودگی بر میزان بخشودگی و مدارای اجتماعی دانش آموزان دختر و پسر ناحیه ۲ شهرستان زاهدان در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ انجام گرفته است. پژوهش از نوع نیمه آزمایشی با طرح پیش آزمون- پس آزمون با دو گروه آزمایش و گواه بود. نمونه پژوهش تعداد ۸۰ نفر از ۴ کلاس (دو کلاس دختر و پسر به عنوان گروه آزمایش و دو کلاس به عنوان گروه گواه) بودند که بصورت تصادفی ساده انتخاب شدند (۴۰ نفر در گروه گواه و ۴۰ نفر در گروه آزمایش). ابزار گردآوری داده ها، پرسشنامه ۱۸ سؤالی بخشودگی هارتلند (HFS) با سه خرده مقیاس و پرسشنامه ۲۰ سؤالی محقق

^۱. این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی حمایت شده توسط دانشگاه فرهنگیان استخراج یافته است.

the researchers with the three subscales With the whole 5-point Likert. For the study, the pre-test was held for two experimental and control groups, Then experimental group in 10 sessions for 6 weeks and at least 2 times a week classes were trained and the post-test was performed. Data were analyzed using the Kolmogorov-Smirnov test, Levin and two-way ANKOVA. The results showed that Forgiveness education increased Forgiveness scores ($\text{sig}=0/047<05/0$) and social tolerance ($\text{sig}=0/042<05/0$). In the experimental group than the control group in the post-test. Also significant differences was observed between the test scores of two groups of girls and boys In post-test Forgiveness ($\text{sig}=0/042<05/0$) and social tolerance ($\text{sig}=0/038<05/0$) in pre-test.

Keywords: Teaching strategies, Education magnanimity, forgiveness, tolerance social

مدارای اجتماعی با ۳ خرده مقیاس با طیف ۵ درجه ای لیکرت بود. جهت اجرای پژوهش، ابتدا برای دو گروه آزمایش و کنترل پیش آزمون برگزار شد سپس گروه آزمایش در ۱۰ جلسه برای مدت ۶ هفته و حداقل هفته ای ۲ بار در کلاس آموزش دیدند، آنگاه پس آزمون به عمل آمد. تحلیل داده ها با استفاده از آزمون های آماری کولموگوروف-اسمیرنوف، لوین و تحلیل واریانس یک طرفه و دوطرفه انجام گرفت. نتایج نشان داد، آموزش بخشودگی باعث افزایش میزان نمرات بخشودگی ($\text{Sig}= 0/047<0/05$) و مدارای اجتماعی ($\text{Sig}= 0/042<0/05$) در گروه آزمایش نسبت به گروه گواه در پس آزمون شده است. همچنین تفاوت معناداری میان نمرات گروه آزمایش دو گروه دختر و پسر در پس آزمون متغیر بخشودگی ($\text{Sig}= 0/042<0/05$) و مدارای اجتماعی ($\text{Sig}= 0/038<0/05$) نسبت به پیش آزمون مشاهده گردید.

کلید واژه ها: راهکارهای معلمی، پرورش بخشودگی، بخشودگی، مدارای اجتماعی

مقدمه

تفاوت و تنوع پدیده ای است که از آغاز شکل گیری جوامع انسانی وجود داشته است. در طول تاریخ، همواره گروه ها و افرادی به دنبال آن بوده اند تا این تنوع و تفاوت را از مجاری مختلفی از قبیل جنگ، سرکوب، دعوا و درگیری و... به نفع منافع و اهداف خود از بین برده و نوعی یکسان سازی ارزشی را در جامعه اجرا نمایند. ولی تجربه زیسته بشر نشان می دهد که این یکسان سازی و همگونی در همه زمینه ها، تنها در کوتاه مدت حاکمیت خود را حفظ کرده است. پدیده ای که در جهان معاصر، واکنش مبتنی بر حذف نسبت به تفاوت ها را شدت بیشتری بخشیده، گسترش ارتباطات میان افراد، قومیت ها، ملیت ها، مذاهب و اندیشه های

متفاوت است (فارل^۱، ۲۰۱۰). در چنین شرایطی، آن چه امکان ضرورت همزیستی میان افراد و گروه‌های متفاوت را فراهم می‌آورد مدارا است. مدارا را می‌توان پذیرش و کنار آمدن با افراد و گروه‌هایی که از نظر نظام ارزشی و عقیدتی با ما متفاوت هستند، تعریف کرد. به عبارتی مدارا یعنی نرمش در رفتار و گفتار و در معامله و تعامل با دیگران و تحمل مخالفت‌ها و دشمنی‌ها و ناملایمات است (فلچر^۲، ۱۳۸۳). عمل عمل مدارا، به عنوان فضیلتی اجتماعی، امکان همزیستی صلح آمیز افراد و گروه‌هایی را فراهم می‌کند که دیدگاه‌های متفاوتی دارند و با روش‌های متفاوت در جامعه‌ای واحد زندگی می‌کنند (گالتوتی^۳، ۲۰۰۱). بدون وجود مدارا، افراد جامعه تنها راه مقابله با عقاید متفاوت را خشونت خواهند دانست که در چنین صورتی، نظام اجتماعی دچار اختلال و نابه سامانی خواهد شد. اسلام، مدارا با توده‌ی مردم را، اعم از مخالف و موافق ضروری دانسته است و احکام و سیاست اسلامی را بدون تبعیض بین آنان اجرا می‌کند. تاریخ اسلام هم از صدر و نیز در دوران ۲۵۰ ساله عصر امامت، گواه رحمت و ملایمت اوصیای پیامبر (ص) حتی نسبت به دشمنان و بدخواهان آنان است (دلشاد تهرانی، ۱۳۸۳). پیامبر اکرم (ص) در مدیریت خود همراه بر این اصل تأکید می‌ورزید؛ همچنان که می‌فرماید: "عاقل‌ترین مردم کسی است که بیش‌تر با دیگران مدارا کند و خوارترین مردم کسی است که آنان را مورد تحقیر قرار دهد" (دیلمی، ۱۳۷۱).

یکی دیگر از راه‌های اداره تضادهای برخاسته از تفاوت‌های بین افراد و گروه‌ها که به آنها کمک می‌کند به تعامل و سازگاری اجتماعی موفق انسانی دست یابند، بخشودگی یا به عبارتی، چشم‌پوشی ارادی از حق عصبانیت و انزجار عمل ارتكابی زیان‌آور توسط دیگران است (دلشاد تهرانی، ۱۳۸۳). بخشودگی مفهومی اخلاقی، معنوی، اجتماعی و انسانی است (افخمی و بهرامی، ۱۳۹۱). که سبب تمایل به صرف نظر کردن از حق خویش برای بروز خشم و کینه، قضاوت منفی یا بی‌تفاوتی نسبت به کسی که موجب رنجش شده است، می‌گردد

^۱ . farrel

^۲ . Felcher

^۳ . Galeotti

بررسی تأثیر راهکارهای معلمی آموزش بخشودگی بر میزان بخشودگی و مدارای اجتماعی دانش آموزان
The effect of teacher education strategies forgiveness On the Amount forgiveness and the

(انزایت^۱، ۱۹۹۱). فرایند بخشودگی شامل پرده برداری از روی عصبانیت و ناراحتی، تصمیم گیری برای بخشیدن، اقدام به بخشیدن و عمیق تر نمودن فرایند بخشش و کشف معنای رنج می شود (غباری بناب، ۱۳۹۰). بخشودگی به فرد کمک می کند تا پاسخ های منفی نسبت به فرد خاطی را با پاسخ های مثبت انتقال دهد (لوکاس و همکاران^۲، ۲۰۱۰). بخشودگی به دلیل ارتباط منفی که با خشم، نشخوار، انتقام جویی و سطوح بالای فشارخون و به سبب ارتباط مثبتی که با همدلی و مدارای اجتماعی پذیری دارد، تأثیرات مثبتی بر بهزیستی و سلامت روان و سازگاری افراد به جا می گذارد (ماتسویوکی^۳، ۲۰۱۱: ۲۷۱). افراد دارای مدارای اجتماعی بالا، خشم و تنفر مداوم کمتری را تجربه می کنند و تمایل بیشتری به بخشش دارند، زیرا دریافته اند که بخشش مکانیسم مناسبی برای حفظ روابط است (نو^۴، ۲۰۰۷: ۲۳). همچنین کسانی که روابط صمیمانه خود را با دیگران حفظ می کنند و خطای اطرافیان را می بخشند، از سلامت روان بالاتر و سازگاری و مدارای اجتماعی قویتری برخوردارند (هارگاریو و سلز^۵، ۱۹۹۷).

تفاوت ها و تنوع عقاید و رفتارها در جامعه کوچکتری مانند مدرسه نیز نمود پیدا می کند. وجود شخصیت های متفاوت و نقش هایی که در مدرسه وجود دارد، زمینه ساز پیدایش اقسام روابط میان دانش آموزان می شود. اما این نوع ارتباطات، همواره دلخواه نیستند. در محیط مدرسه، معمولاً اختلاف نظرها و برخوردهایی میان دانش آموزان وجود دارد. در این صورت، برقراری ارتباط در جهت مثبت، مهم است، اما گاهی ناتوانی در این زمینه، می تواند مبنای بروز اختلاف شود. بنابراین، روش معلم در چاره اندیشی اختلاف ها نقش مهمی در ایجاد این فرهنگ در کلاس دارد (میرکمالی، ۱۳۸۶). معلم باید آن قدر توانمند باشد که بتواند هر نوع استعدادی را در دانش آموزانش پرورش دهد. آماده سازی محیط آموزشی برای پرورش استعدادها یا توانایی های بالقوه دانش آموزان، شناخت دقیق ویژگی های سرشستی، رشدی

1. Enright

2. Lucas, et.al

3. Matsuyuki

4. Neo

5. Hargrave & sells

و رفتاری آن‌ها و ارائه رفتارها یا روابط مناسب جزو وظایف معلمان محسوب می‌گردد با آن‌هاست. به عبارت دیگر معلمان نیز رکن اساسی تعلیم و تربیت هستند.

بخشودگی و مدارای اجتماعی از فضایل اخلاقی است که تلاش‌ها برای آموزش و پرورش این خصایص اخلاقی افزایش یافته است. آموزش بخشودگی به عنوان یکی از راه حل-های تعارضات بین فردی است. آموزش بخشودگی، کودک را با اخلاق و معنویت پیوند می‌دهد و در یک جو امن معنوی زمینه روابط اجتماعی سازنده، موفقیت تحصیلی و رشد و بالندگی کودک را فراهم می‌سازد (مک کالاف^۱، ۲۰۰۷). آموزش بخشودگی به عنوان یک راه برای ترویج سلامت هیجانی و پیشرفت تحصیلی در مدارس است. برخی از دانش‌آموزان به علت آنچه که در خارج از مدرسه برای آنها اتفاق می‌افتد عصبانی وارد مدرسه می‌شوند، این خشم روابط آنها را با دیگر دانش‌آموزان و با معلمان شان تحت تأثیر قرار می‌دهد و می‌تواند مانع تمرکز در مدرسه شود. برنامه درسی عفو و گذشت کودکان را قادر می‌سازد تا خشم خود را مدیریت کنند و از تداوم بد رفتاری و مشکلات تحصیلی بعدی جلوگیری نمایند (علمداری، ۱۳۹۳). توافق یا مدارای اجتماعی می‌تواند متأثر از بخشودگی باشد. بخشودگی ویژگی است که با آموزش پیوند می‌یابد و امری یادگرفتنی است و با افزایش ارتباط افراد با گروه‌های مختلف می‌توان بخشش و گذشت افراد را در ابعاد مختلف افزایش داد (مک کالاف، ۲۰۰۷؛ فریدمن و انرایت^۲، ۲۰۰۵؛ سولیون و مارکوس^۳، ۱۹۹۹؛ یاسمی نژاد و همکاران، ۱۳۹۳؛ فینچام و استیون^۴، ۲۰۰۴؛ استاب و پرلمن^۵، ۲۰۰۱؛ افخمی و بهرامی، ۱۳۹۱).

بخشودگی و مدارای اجتماعی در سال‌های اخیر به طور گسترده به عنوان یک موضوع پژوهشی به وسیله متخصصان علوم انسانی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. افخمی (۱۳۸۵) در پژوهش خود دریافت که بخشودگی و آموزش آن، باعث سازگاری افراد می‌شود و بر عامل

^۱.. Mc Cullough

^۲.. Freedman & Enright

^۳.. sullivan & Marcus

^۴.. Fincham & Steven

^۵.. Staub & Pearlman

رضایت‌مندی در افراد مؤثر است. غباری بناب و همکاران (۱۳۸۷) دریافتند که دانشجویان دارای عفو و گذشت بالا در بعد رفتاری از افسردگی، اضطراب و مشکلات روابط بین فردی پایین تری در مقایسه با گروه دیگر برخوردار بودند. دانشجویان دختر و پسری که عفو و گذشت بالا در بعد عاطفی برخوردار بودند، خصومت کمتری را نسبت به گروه دارای عفو و گذشت پایین از خود نشان دادند. همچنین دانشجویان پسر دارای عفو و گذشت بالا، میزان افسردگی، اضطراب و مشکلات روابط بین فردی‌شان در مقایسه با گروه دیگر کمتر گزارش شده بود. ا حتشام زاده و همکاران (۱۳۸۷) دریافتند که بین بخشودگی و راهبردهای مقابله اسلامی با سلامت عمومی همبستگی ساده و چندگانه معنی دار وجود داشت. همچنین تفاوت معناداری بین میزان بخشودگی زنان و مردان مشاهده گردید. عسگری (۱۳۸۸) در پژوهش خود دریافتند که تفاوت معناداری بین مقاطع تحصیلی به لحاظ میزان مدارا وجود دارد. بدین معنی که با افزایش پایه تحصیلی دانشجویان، میزان مدارای آن‌ها نیز افزایش میابد. افخمی و بهرامی (۱۳۹۱) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که آموزش بخشودگی به افراد می تواند سطح بخشودگی آنها را بهبود بخشد و با تأثیر بر ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری بخشودگی، افزایش سازگاری، رضایت‌مندی و کاهش تعارضات فی مابین آن‌ها را موجب شود. حسینی و نظرپور (۱۳۹۳) در پژوهش خود دریافتند که از بین ابعاد ویژگی‌های شخصیتی، متغیرهای هیجان پذیری، سازگاری و وظیفه شناسی به صورت مثبت پیش بینی کننده بخشش بودند. قادری گسک (۱۳۹۴) دریافتند تأثیر شیوه‌های تربیتی ادراک شده والدین بر بخشودگی دانش‌آموزان دبستان های ابتدایی حاکی از وجود تفاوت در مؤلفه بخشودگی در دانش آموزان دختر و پسر است. نادى (۱۳۹۴) دریافتند که ارتباط سبک مقتدرانه، مسامحه گر و آسانگیر با بخشودگی دانش آموزان معنادار می باشد. همچنین نتایج نشان دهنده وجود تفاوت در مؤلفه بخشودگی در دانش آموزان دختر و پسر بود. مانگسون و همکاران^۱ (۲۰۰۹) نشان دادند عفو و گذشت کودکان، زمانی که والدین این مفهوم را به فرزندان خود آموزش داده‌اند افزایش یافت. این افزایش در

^۱. Magnuson, et.al

عفو موجب کاهش در افکار، احساسات و رفتارهای منفی نسبت به خطاکار و افزایش افکار، احساسات و رفتارهای مثبت می گردد. گامبارو و همکاران^۱ (۲۰۰۸) نشان دادند آموزش عفو و گذشت بر روی دانش آموزان در معرض خطر مدارس متوسطه بر سلامت روان و پیشرفت تحصیلی گروه آزمایش تأثیر مثبت داشته و میزان بخشودگی آن‌ها را افزایش داده و بین توافق پذیری و بخشش دیگران همبستگی مثبتی وجود دارد. فریدبرگ و همکاران^۲ (۲۰۰۵) نشان دادند که بخشش به طور مثبت با پیامدهای سلامت رابطه دارد. هارگریو و سلز (۱۹۹۸) نشان دادند که بخشودگی از طریق کاهش حس انتقام جویی و افزایش توافق پذیری در رشد شخصی مؤثرتر از روابط میان اشخاص است. استاب و پرلمن^۳ (۲۰۰۱) بیان می کنند آموزش بخشودگی باعث می شود افراد آموزش دیده هنگام بخشودن، احساس همدلی با شخص خاطی، سازگاری بیشتر و خشم و تعارض کمتری را نشان دهند. فینچام و استیون (۲۰۰۴) در پژوهش خود دریافتند که بخشودگی و آموزش آن می تواند بسیاری از تعارضات را کاهش و مهارت های حل مسأله را در افراد افزایش دهد. لونسون و همکاران^۴ (۲۰۰۶) از طریق برنامه های آموزشی با هدف افزایش میزان بخشودگی، نشان دادند در گروه آزمایش میزان بخشودگی، رضایت از زندگی، همدلی و بهزیستی نسبت به گروه کنترل افزایش معناداری داشته است. مک کالاف (۲۰۰۷) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که آموزش بخشودگی، رفتار کینه توزی و اختلافات را کاهش و در نتیجه سطح سازگاری را افزایش می دهد. ییپ و تز^۵ (۲۰۰۹) در پژوهش خود نشان دادند که عامل بخشودگی به صورت معناداری با سازگاری میان فردی رابطه معناداری دارد.

وجود تعارض امری عادی و جزو اجتناب ناپذیر در زندگی روزمره دانش آموزان در مدرسه است و اگر دانش آموزان مهارت های لازم را برای مدیریت آن فراگیرند، این امر

¹ . Gambaro, et.al

² . Friedberg, et.al

³ . Staub & Pearlman

⁴ . Levenson, et.al

⁵ . Yip & Tse

ممکن است رشد یادگیری و رشد شخصی را در آن ها تقویت می کند. وجود آموزش های مناسب در مدرسه زمینه را برای کسب مهارت های مورد نظر فراهم می آورد و آنجا را به محیطی امن و مطلوب برای یادگیری تبدیل می کند (علمداری، ۱۳۹۳). با عنایت به موارد فوق الذکر و با توجه به اهمیت موضوع بخشش در بین کودکان، مسئله اساسی پژوهش حاضر این است که آیا راهکارهای معلمی آموزش بخشودگی می تواند بر میزان بخشودگی و مدارای اجتماعی و در دانش آموزان ابتدایی مؤثر باشد؟

روش پژوهش

روش پژوهش نیمه تجربی با دو گروه گواه و آزمایش و پیش آزمون و پس آزمون بود. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش آموزان ابتدایی دختر و پسر ناحیه ۲ شهر زاهدان در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ بودند. روش نمونه گیری هدفمند بود. به این صورت که ابتدا از بین معلمان داوطلب جهت همکاری چهار کلاس دارای شرایط مشابه انتخاب شدند. سپس ۸۰ نفر از دانش آموزان به صورت تصادفی ساده انتخاب شدند که ۴۰ نفر در گروه گواه و ۴ نفر در گروه آزمایش (دو کلاس دختر و پسر به عنوان گروه آزمایش و دو کلاس به عنوان گروه گواه) قرار گرفتند.

برای سنجش میزان بخشودگی از "مقیاس بخشودگی هارتلند (HFS)" استفاده شد. این مقیاس یک ابزار خودگزارشی، مداد-کاغذی است که توسط تامپسون^۱ (۲۰۰۵) ساخته و دارای ۱۸ گویه است که از سه خرده مقیاس بخشش خود (گویه های ۱ تا ۶)، بخشش دیگران (گویه های ۷ تا ۱۲) و بخشش موقعیت (گویه های ۱۳ تا ۱۸) تشکیل شده است. این گویه ها روی یک مقیاس ۵ درجه ای از سوی آزمودنی ها رتبه بندی می شوند. مقیاس بخشش کلی نیز از مجموع نمره های خرده مقیاس ها محاسبه می شود. ۹ گویه از این ۱۸ گویه (۱۷، ۱۵، ۱۳، ۱۱، ۹، ۷، ۶، ۴، ۲) به صورت معکوس نمره گذاری می شوند. در پژوهش حاضر ضریب پایایی این مقیاس به روش آلفای کرونباخ برای مقیاس بخشش کلی ۰/۸۶ و برای خرده مقیاس های

¹. Thompson

بخشش خود، دیگران و موقعیت به ترتیب برابر با ۷۹٪، ۸۲٪ و ۸۸٪ به دست آمده است. جهت سنجش مدارای اجتماعی از "پرسشنامه ۲۰ سوالی محقق ساخته با سه خرده مقیاس مدارای اجتماعی (گویه های ۱ تا ۶)، مدارای فرهنگی (گویه های ۷ تا ۱۴) و مدارای قومی (گویه های ۱۵ تا ۲۰) با طیف ۵ درجه ای لیکرت استفاده شده است. جهت تعیین روایی صوری و محتوایی این پرسشنامه از دیدگاه متخصصین علوم تربیتی و روانشناسی استفاده گردید. اعتبار این پرسشنامه با ۸۰ آزمودنی از طریق آلفای کرونباخ ۰/۸۶ به دست آمد.

روش اجرای پژوهش به این صورت بود که آزمون بخشودگی و مدارای اجتماعی در هر دو گروه قبل از آموزش به صورت یکسان اجرا شد. در گروه آزمایش عمل آزمایشی آموزش بخشودگی حداقل در ۱۰ جلسه اجرا شد. در پایان دوره آموزش مجدداً آزمون های بخشودگی و مدارای اجتماعی در دو گروه اجرا شد. برای اجرای عمل آزمایشی آموزش بخشودگی در گروه آزمایش موضوعات زیر برای مدت ۶ هفته و حداقل هفته ای ۲ بار در کلاس انجام شد.

جلسه اول- بیان اهمیت بخشودگی. معلم در جلسه ی اول سعی نمود با پرسش و پاسخ مفهوم گذشت، لزوم گذشت و شرایط بخشودگی را برای دانش آموزان بیان نماید. برای افزایش احتمال پایبندی پرورش **بحث گروهی** پیشنهاد گردید.

جلسه دوم- شکار فرصت ها. معلم هنگام اختلاف دانش آموزان از هر دو طرف اختلاف خواسته است تا از حق خود گذشت نمایند و با توجه به مطالب جلسه قبل، یادآوری نموده که این گذشت به نفع خود فرد گذشت کننده است.

برجسته کردن. کودکانی ممکن است رفتار بزرگوارانه و همراه با بخشش از خود بروز دهند. معلم در این مرحله این گونه رفتارها را برجسته نموده اند. مثلاً راجع به آن با تجلیل حرف زدند و ظرافت کار و زیبایی آن را نشان داده اند.

جلسه سوم - خود گزارش دهی. بعد از بیان اهمیت بخشودگی، معلم از کودکان خواسته است تا برای جلسه ی آینده، در مواردی مانند دعوا یا تقسیم خوراکی ها با خواهر و برادران خود گذشت کنند و انجام این عمل را در جلسه ی بعد در کلاس گزارش دهند.

جلسه چهارم، پنجم و ششم - معلم برای امتناع از دروغ گویی کودکان، ابتدا پرسیده است که چه کسانی موفق به عمل بخشش و گذشت نشدند یا فراموش کردند؟ و این افراد را به دلیل صداقتشان مورد تشویق قرار داده است. سپس گروهی که موفق شده اند را مورد تشویق قرار داده است؛

جلسه هفتم - مثبت اندیشی. علاوه بر یادآوری فعالیت های قبلی، معلم به دانش آموزان کمک نموده تا با نسبت دادن نیت مثبت به فرد تضرع کننده ی حقوق خود، امکان بخشیدن او نیز افزایش یابد. مثلاً اگر مداد دانش آموز را کسی شکسته است بگوید "شاید می خواسته آن را تیز کند یا"

جلسه هشتم - خود را به جای دیگران گذاشتن. این امر کمک می کند تا فرد نیت دیگران را مثبت ببیند. معلم یادآوری نموده که قبل از هر اقدام برای گرفتن حق خود ابتدا خود را به جای دیگری بگذارند و ببینند که اگر آنها به جای آن فرد بودند چرا این کار را انجام می دادند.

جلسه نهم - بازخورد از مشکلات. برای این که دانش آموزان دارای مشکل در این زمینه مشکلاتشان بر طرف شود؛ معلم یک جلسه به بررسی مشکلات موجود در زمینه انجام بخشودگی پرداخته است. هم مشکلات را دانش آموزان ارائه نموده و هم برای آنها راه حل پیدا نموده است.

جلسه دهم - گسترش دادن. از دانش آموزان خواسته شد تا بگویند در چه موقعیت هایی می توانیم به سراغ بخشودگی برویم بدون این که مجبور باشیم. مثلاً بخشیدن افراد در صف ها؛ بخشیدن فحاشی و

برای تجزیه و تحلیل داده ها، از روشهای آماری توصیفی شامل میانگین و انحراف معیار و آمار استنباطی شامل آزمون های آماری کولموگروف- اسمیرنوف، لوین و تحلیل واریانس یکطرفه و دو طرفه استفاده شد.

یافته های پژوهش

در پژوهش حاضر ۸۰ دانش آموز (۴۰ دانش آموز دختر و ۴۰ دانش آموز پسر) از ۴ کلاس (۲ کلاس دختر و پسر در گروه آزمایش و ۲ کلاس دختر و پسر در گروه کنترل) حضور داشتند. به منظور تجزیه و تحلیل استنباطی داده ها از آزمون کواریانس یکطرفه و دوطرفه استفاده شده است. قبل از اجرای تحلیل کواریانس، باید پیش فرض های انجام کواریانس رعایت شود. که در پژوهش حاضر این پیش فرض ها از طریق آزمون کولموگوروف - اسمیرنوف یا (K-S) مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۱- نتایج آزمون کولموگوروف-اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن نمرات

متغیرهای پژوهش

نتیجه آزمون	سطح معناداری (Sig)		کولموگوروف اسمیرنوف		گروه	متغیر
	پس از آزمون	پیش از آزمون	پس از آزمون	پیش از آزمون		
نرمال است	۰/۳۲۱	۰/۱۰۲	۰/۳۱۵	۱/۸۸۲	گواه	قانون مداری
نرمال است	۰/۰۷۳	۰/۱۱۷	۰/۰۵۴	۱/۵۳۹	آزمایش	
نرمال است	۰/۶۰۹	۰/۸۹۵	۰/۶۳۹	۰/۴۵۶	گواه	مسئولیت پذیری
نرمال است	۰/۸۰۹	۰/۲۶۶	۰/۶۳۹	۱/۰۰۴	آزمایش	

یافته های جدول ۱ حاکی از آن است که سطح معنی داری به دست آمده در آزمون (K-S) برای نمرات قانون مداری و مسئولیت پذیری بیشتر از ۰/۰۵ می باشد ($p > 0/05$) در نتیجه می توان گفت که توزیع متغیرهای مورد بررسی در نمونه آماری داری توزیع نرمال می باشد و می توانیم فرضیه های پژوهش را از طریق آزمون کواریانس مورد آزمون قرار دهیم.

بررسی تأثیر راهکارهای معلمی آموزش بخشودگی بر میزان بخشودگی و مدارای اجتماعی دانش آموزان
The effect of teacher education strategies forgiveness On the Amount forgiveness and the

جدول ۲- تحلیل کواریانس نمرات پس آزمون متغیر بخشودگی گروه آزمایش و کنترل

متغیر	منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معنی داری	مجذورات
بخشودگی	عرض از مبدا	۱۰/۲۴۲	۱	۱۰/۲۴۲	۷۲/۰۳	۰/۰۰۰	۰/۴۸۳
	پیش آزمون	۰/۳۲۸	۱	۰/۳۲۸	۲/۳۱۰	۰/۰۱۳	۰/۳۱۸
	گروه‌بندی	۰/۰۹۶	۱	۰/۰۹۶	۰/۶۷۴	۰/۰۴۷	۰/۲۸۶
	خطا	۱۰/۹۴۹	۷۷	۰/۱۴۲			
	کل	۹۷۴/۴۰۶	۸۰				

جدول ۲ نشان دهنده‌ی نتایج تحلیل کواریانس یکطرفه بر روی متغیر میزان بخشودگی دانش آموزان ابتدایی، برای دو گروه کنترل و آزمایش در پس آزمون می باشد. سطح معنی داری متغیر گروه‌بندی ($Sig = ۰/۰۴۷ < ۰/۰۵$) نشان می‌دهد که گروه‌بندی در نتایج پس آزمون متغیر بخشودگی دانش آموزان ابتدایی، تأثیر معناداری داشته است و با استفاده از ضریب "مربع ای‌تا" می‌توان گفت که حدود ۲۸٪ درصد از تغییرات در بخشودگی از تأثیر راهکارهای معلمی آموزش بخشودگی در گروه آزمایش است.

جدول ۳- تحلیل کواریانس نمرات پس آزمون متغیر مدارای اجتماعی در گروه آزمایش و کنترل

متغیر	منبع تغییر	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معنی داری sig	مربع ای‌تا
مدارای اجتماعی	عرض از مبدا	۱۰/۱۸۸	۱	۱۰/۱۸۸	۱۱۵/۷۲۹	۰/۰۰۰	۰/۶۰۰
	پیش آزمون	۰/۰۰۲	۱	۰/۰۰۲	۰/۰۲۳	۰/۰۲۸	۰/۳۴۰
	گروه‌بندی	۰/۰۰۶	۱	۰/۰۰۶	۰/۰۶۶	۰/۰۴۲	۰/۲۶۱
	خطا	۶/۷۷۹	۷۷	۰/۰۸۸			
	کل	۷۳۲/۶۸۱	۸۰				

برای بررسی فرضیه دوم جدول ۳ نشان دهنده‌ی نتایج تحلیل کواریانس یکطرفه بر روی متغیر میزان مدارای اجتماعی دانش آموزان ابتدایی، برای دو گروه کنترل و آزمایش در پس آزمون می باشد. سطح معنی داری متغیر گروه بندی ($\text{Sig} = 0/042 < 0/05$) نشان می دهد که گروه بندی در نتایج پس آزمون متغیر مدارای اجتماعی دانش آموزان ابتدایی، تأثیر معناداری داشته است و با استفاده از ضریب "مربع ایثا" می توان گفت که حدود ۲۶٪ درصد از تغییرات در مدارای اجتماعی از تأثیر راهکارهای معلمی آموز بخشودگی در گروه آزمایش است.

بررسی فرضیه سوم: راهکارهای معلمی آموزش بخشودگی تفاوت معناداری بین میزان بخشودگی در بین دانش آموزان دختر و پسر نشان می دهد.

جدول ۴- تحلیل کواریانس دوطرفه نمرات پس آزمون بخشودگی دانش آموزان دختر و پسر در

گروه آزمایش و کنترل

متغیر	منبع تغییر	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معنی داری sig	مربع ایثا
	عرض از مبدا	۱۰/۱۰۵	۱	۱۰/۱۰۵	۶۹/۹۹	۰/۰۰۰	۰/۴۸۳
	پیش آزمون	۰/۲۱۴	۱	۰/۲۱۴	۱/۴۷۹	۰/۰۲۸	۰/۲۹۰
	گروه بندی	۰/۰۹۰	۱	۰/۰۹۰	۰/۶۲۵	۰/۰۳۲	۰/۲۸۳
بخشودگی	جنسیت	۰/۰۵۰	۱	۰/۰۵۰	۰/۳۸۴	۰/۰۴۷	۰/۲۵۵
	گروه بندی * جنسیت	۰/۰۷۴	۱	۰/۰۷۴	۰/۵۰۹	۰/۰۴۴	۰/۲۷۱
	خطا	۱۰/۸۲۹	۷۵	۰/۱۴۴			
	کل	۹۷۴/۴۰۶	۸۰				

جدول ۴، نشان دهنده‌ی نتایج تحلیل کواریانس دوطرفه بر روی متغیر میزان بخشودگی دانش آموزان دختر و پسر برای دو گروه کنترل و آزمایش در پس آزمون می باشد. با توجه به سطح معناداری اثر تعاملی ($\text{Sig} = 0/044 < 0/05$) می توان گفت اثر تعاملی بین

بررسی تأثیر راهکارهای معلمی آموزش بخشودگی بر میزان بخشودگی و مدارای اجتماعی دانش آموزان
 The effect of teacher education strategies forgiveness On the Amount forgiveness and the

جنسیت و گروه معنادار است بنابراین راهکارهای معلمی آموزش بخشودگی منجر به تفاوت معنادار بین میزان بخشودگی در بین دانش آموزان دختر و پسر شده است و با استفاده از ضریب "مربع ای‌تا" می‌توان گفت که حدود ۲۷ درصد از تغییرات در میزان بخشودگی دانش آموزان دختر و پسر، از تأثیر راهکارهای معلمی آموزش بخشودگی در گروه آزمایش است. بررسی فرضیه چهارم: راهکارهای معلمی آموزش بخشودگی تفاوت معناداری بین میزان مدارا در بین دانش آموزان دختر و پسر را نشان می‌دهد.

جدول ۵- تحلیل کواریانس دوطرفه نمرات پس آزمون مدارا در دانش آموزان دختر و پسر در گروه

آزمایش و کنترل

متغیر	منبع تغییر	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معنی داری sig	مربع ای‌تا
مدارا	عرض از مبدا	۱۰/۲۰۵	۱	۱۰/۲۰۵	۵۱/۲۷	۰/۰۰۰	۰/۶۰۶
	پیش آزمون	۰/۳۰۱	۱	۰/۳۰۱	۳/۲۴۱	۰/۰۴۱	۰/۳۱۱
	گروه‌بندی	۰/۲۱۱	۱	۰/۲۱۱	۲/۱۲۳	۰/۰۳۵	۰/۲۹۱
	جنسیت	۰/۱۵۲	۱	۰/۱۵۲	۱/۶۶۵	۰/۰۲۹	۰/۳۰۶
	گروه‌بندی * جنسیت	۰/۳۳۱	۱	۰/۳۳۱	۱/۹۶۱	۰/۰۳۸	۰/۲۵۱
	خطا	۱۶/۶۴۰	۷۵	۰/۲۲۱			
کل	۷۳۲/۶۸۱	۸۰					

جدول ۵، نشان‌دهنده‌ی نتایج تحلیل کواریانس دوطرفه بر روی متغیر میزان بخشودگی دانش آموزان دختر و پسر برای دو گروه کنترل و آزمایش در پس‌آزمون می‌باشد. با توجه به سطح معناداری اثر تعاملی ($Sig=0.038 < 0.05$) می‌توان گفت اثر تعاملی بین جنسیت و گروه معنادار است و حاکی از آن است که راهکارهای معلمی آموزش بخشودگی منجر به تفاوت معنادار بین میزان مدارا در بین دانش آموزان دختر و پسر می‌باشد و با استفاده از

ضریب "مربع ایتا" می توان گفت که حدود ۲۵ درصد از تغییرات در میزان مدارا در دانش آموزان دختر و پسر، از تأثیر راهکارهای معلمی آموزش بخشودگی در گروه آزمایش است.

بحث و نتیجه گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر راهکارهای معلمی آموزش بخشودگی بر میزان بخشودگی و مدارای اجتماعی دانش آموزان دختر و پسر زاهدان بود.

نتایج نشان داد، راهکارهای معلمی آموزش بخشودگی می تواند بر افزایش تمایل دانش آموزان به بخشش مؤثر است. به این معنا که دانش آموزانی که در دوره آموزش بخشودگی شرکت داشتند تمایل بیشتری برای بخشودن و مدارا با دیگران از خود نشان دادند و میزان بخشودگی، در پس آزمون گروه آزمایش معناداری نسبت به گروه کنترل داشته است. این یافته ها با نتایج مطالعات مک کالاف (۲۰۰۷) که در پژوهش خود دریافت آموزش بخشودگی، رفتار کینه توزی و اختلافات را کاهش و در نتیجه سطح سازگاری را افزایش می دهد؛؛ استاب و پرلمن (۲۰۰۱) که در پژوهش خود دریافتند آموزش بخشودگی باعث می شود افراد آموزش دیده هنگام بخشودن، احساس همدلی با شخص خاطی، سازگاری بیشتر و خشم و تعارض کمتری را نشان دهند؛؛ فیچام و استیون (۲۰۰۴) که در پژوهش خود دریافتند بخشودگی و آموزش آن می تواند بسیاری از تعارضات را کاهش و مهارت های حل مسأله را در افراد افزایش دهد؛؛ افخمی (۱۳۸۵) که در پژوهش خود دریافت بخشودگی و آموزش آن، باعث سازگاری افراد می شود و بر عامل رضایتمندی در افراد مؤثر است؛؛ مگنسون و همکاران (۲۰۰۹) که در پژوهش های خود دریافتند آموزش بخشودگی به افراد سطح بخشودگی آنها را بهبود بخشیده است. گامبرو و همکاران (۲۰۰۸) که در پژوهش خود دریافت آموزش عفو و گذشت بر روی دانش آموزان تأثیر مثبت داشته و میزان بخشودگی آنها را افزایش داده است و لونسون و همکاران (۲۰۰۶) که از طریق برنامه های آموزشی با هدف افزایش میزان عامل

بررسی تأثیر راهکارهای معلمی آموزش بخشودگی بر میزان بخشودگی و مدارای اجتماعی دانش آموزان
The effect of teacher education strategies forgiveness On the Amount forgiveness and the

بخشودگی، دریافتند در گروه آزمایش در بخشودگی، نسبت به گروه کنترل افزایش معناداری بوجود آمده است، همخوانی دارد.

نتایج همچنین نشان داد، راهکارهای معلمی آموزش بخشودگی بر افزایش مدارای اجتماعی دانش آموزان مؤثر است. به این معنا که میزان مدارای اجتماعی دانش آموزان، در پس آزمون گروه آزمایش افزایش معناداری نسبت به گروه کنترل داشته است. این یافته ها با نتایج مطالعات افخمی (۱۳۸۵) که در پژوهش دریافت بخشودگی و آموزش آن، باعث افزایش رضایتمندی و سازگاری در افراد می شود؛ افخمی و بهرامی (۱۳۹۱) که در پژوهش خود دریافتند آموزش بخشودگی به افراد می تواند سطح بخشودگی آن‌ها را بهبود بخشد و منجر به افزایش سازگاری کاهش تعارضات فی مابین آن‌ها گردد؛ حسینی و نظریور (۱۳۹۳) که در پژوهش خود دریافتند از بین ابعاد ویژگی‌های شخصیتی، سازگاری به صورت مثبت پیش بین کننده بخشش بود؛ مانگسون (۲۰۰۹) که در پژوهش خود دریافت عفو و گذشت کودکان، زمانی که والدین این مفهوم را به فرزندان خود آموزش داده‌اند افزایش یافت؛ گامبرو و همکاران (۲۰۰۸) که در پژوهش خود دریافت آموزش عفو و گذشت بر روی دانش آموزان گروه آزمایش تأثیر مثبت داشته و بین توافق‌پذیری و بخشش دیگران همبستگی مثبتی وجود دارد؛ هارگریو و سلز (۱۹۹۸) که در پژوهش خود دریافتند بخشودگی از طریق کاهش حس انتقام جویی و افزایش توافق‌پذیری در رشد شخصی مؤثرتر از روابط میان اشخاص است؛ استاب و پرلمن (۲۰۰۱) که در پژوهش خود دریافتند آموزش بخشودگی باعث می‌شود افراد آموزش دیده هنگام بخشودن، سازگاری بیشتر و خشم و تعارض کمتری را نشان دهند، همخوانی دارد.

در نهایت نتایج پژوهش حاضر نشان داد، تفاوت معناداری در میزان بخشودگی و مدارای دانش آموزان ابتدایی دختر و پسر، در پس آزمون گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل بوجود آمده است. این یافته ها با نتایج مطالعات قادری گسک و همکاران (۱۳۹۴) که در پژوهش خود دریافتند تفاوت معناداری در مؤلفه بخشودگی در دانش آموزان دختر و پسر بر اثر نوع سبک تربیتی والدین وجود دارد؛ احتشام زاده و همکاران (۱۳۸۷) که در پژوهش خود دریافتند

تفاوت معناداری بین میزان بخشودگی بین زنان و مردان وجود دارد؛ غباری بناب و همکاران (۱۳۸۷) که در پژوهش خود دریافتند دانشجویان دختر و پسری که از دارای عفو و گذشت بالا برخوردار بودند، خصومت کمتری را نسبت به گروه مقابل که دارای روحیه عفو و گذشت پایین بودند از خود نشان دادند همچنانی دارد.

آموزش بخشودگی در پژوهش حاضر به دانش آموزان توانسته است در میزان بخشودگی و مدارای اجتماعی دانش آموزان مؤثر باشد. بطور کلی می‌توان نتیجه‌گیری کرد که بخشودگی و مدارای اجتماعی دانش آموزان می‌توانند تا حد زیادی با رفتار آموزشی معلم همبستگی داشته باشد زیرا معلمان رکن اساسی تعلیم و تربیت هستند.

در تبیین یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان بیان کرد برای این‌که کودکان بتوانند در مناسبات و روابط اجتماعی خود به شکل شایسته عمل کنند و بخشش را در خود تقویت نمایند، هم‌نیازمند خودسازی و هم‌نیازمند تمرین و ممارست و مهارت‌آموزی هستند؛ پس چه خوب است که در سطح جامعه بوسیله مدارس مهارت‌های ارتباطی و اخلاقی خصوصاً بخشودگی به کودکان آموزش داده شود. آموزش بخشودگی منجر به عملکرد هیجانی بهتری در دانش آموزان می‌شود و به محض بروز اختلافات و مشکلات روزمره در مدرسه، به دانش آموزان کمک می‌کند تا از این طریق خشم عمیقی که ممکن است منجر به خشونت‌های طولانی مدت آنها شود، کاهش یافته و روابط اجتماعی سالم‌تری را تجربه نمایند. همچنین می‌توانند تعارض‌های خود را به طریقی مسئولانه و سازنده حل کنند. اما باید این نکته مهم را مد نظر قرار داد که آموزش کودکان، بیش از جنبه نظری، دارای جنبه‌های عملی است و معلم در صورتی در کار خود موفق می‌شود که افزون بر آموزش‌های نظری، بتواند به گونه عملی، الگوی کاملی برای تعلیمات خود باشد و با صفات، اخلاق و اعمال خویش همه مسائل تربیتی را نشان دهد.

منابع

- احشام زاده، پروین واحدی، حسن رحیدری، علیرضا افتخارصعاد، زهرا (۱۳۸۷)، بررسی رابطه ساده و چندگانه بخشودگی و راهبردهای مقابله اسلامی با سلامت عمومی در دانشجویان، روان شناسی اجتماعی (یافته های نو در روان شناسی)، دوره ۲، شماره ۸.
- افخمی، ایمانه؛ بهرامی، فاطمه (۱۳۹۱)، تأثیر آموزش بخشودگی بر میزان بخشودگی زوج های شهر یزد، اندیشه های نوین تربیتی، دوره ۶، شماره ۳، صص ۲۶-۹.
- افخمی، ایمانه (۱۳۸۵)، بررسی تأثیر آموزش بخشودگی بر سازگاری، رضایتمندی، کاهش تعارضات زوج های مراجعه کننده به مراکز مشاوره شهر یزد، پایان نامه کارشناسی ارشد مشاوره، دانشگاه اصفهان.
- حسینی، فریده السادات، نظریور، محسن (۱۳۹۳)، پیش بینی بخشش و سرسختی روانشناختی با استفاده از ویژگی های شخصیتی و مقبولیت اجتماعی، کنفرانس بین المللی علوم انسانی و مطالعات رفتاری.
- دلشاد تهرانی، مصطفی (۱۳۸۳)، سیره ی نبوی (منطق عملی)، ج ۳، تهران، نشر دریا.
- عسگری، علی (۱۳۸۸)، گونه شناسی مدارا و سنخش آن در میان دانشجویان دانشکده های علوم اجتماعی دانشگاه تهران و علامه طباطبایی، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره دوم، شماره ۸.
- علمداری، بهناز (۱۳۹۳)، مدیریت تعارض در مدرسه، عامل ایجاد نشاط، رشد مدیریت مدرسه، شماره ۷، صص ۸-۱۱.
- غباری بناب، باقر؛ کیوان زاده، محمد؛ وحدت تربیتی، شادی (۱۳۸۷)، بررسی رابطه بین عفو و گذشت و سلامت روانی در دانشجویان علوم پزشکی، مجله روان شناسی و علوم تربیتی، سال سی و هشتم، شماره ۲، صص ۱۸۰-۱۶۷.
- غباری بناب، باقر (۱۳۹۰)، استفاده از عفو و گذشت در روابط بین فردی، ماهنامه مرکز مشاوره دانشجویی دانشگاه تهران.
- فلچر، جرج (۱۳۸۳)، بی ثباتی در تساهل، مجموعه مقالات تساهل، گردآورنده دیوید هید، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- قادری گسک، محمدرضا؛ محمدی، حسین؛ اسعدزاده، پریناز؛ نادی، محمدحسین (۱۳۹۴)، بررسی تأثیر شیوه های تربیتی ادراک شده والدین بر بخشودگی دانش آموزان ابتدایی، دومین همایش پژوهش های نوین در علوم و فناوری.

میرکمالی، سیدمحمد (۱۳۸۶). روابط انسانی در آموزشگاه، تهران، سیطرون.

نادی، محمدحسین؛ قادری گسک، محمدرضا؛ حسین زاده، ویدا؛ ساده، زهرا (۱۳۹۴)، بررسی تأثیر الگوهای فرزندپروری بر بخشودگی دانش آموزان ابتدایی شهرستان قاین، اولین کنگره علمی پژوهشی سراسری توسعه و ترویج علوم تربیتی و روانشناسی، جامعه شناسی و علوم فرهنگی اجتماعی ایران. یاسمی نژاد، پریسا (۱۳۹۳)، تأثیر آموزش هوش اخلاقی بر مسولیت پذیری، همدلی هیجانی، اخلاق تحصیلی و بخشودگی بین فردی دانش آموزان دختر پایه سوم مقطع متوسطه. دانشگاه شهید چمران اهواز - دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی. دکترای تخصصی.

- Enright, R. D., & The Human Development Study Group (1991). **The moral development of forgiveness**. In W. Kurtines & J. Gewirtz (Eds.), Handbook of moral behavior and development, Vol. 1, pp. 123-152. Hillsdale, NJ : Erlbaum.
- Farrell. J. (2010). **Forgiveness, Mood, and Attachment Style**. published by University of Dayton and OhioLINK.
- Freeman S, Enright D. A. (2005). **progress report on the process model of forgiveness**. New York: Brunner-Routledge;393-406.
- Fincham,F. D & Steven , R. H. (2004). Forgiveness and conflict Resolution in marriage, **Journal of family psychology**, 18, 72-81.
- Friedberg, J. P., Adonis, M. N., Von Bergen, H. A., and Ferkauf, S. S. (2005). Short Communication: September 11th related stress and trauma in New Yorkers. *Journal of Stress and Health*, 21, 53-60.
- Galeotti, A. E, (2001), Do We Knees Toleration as a Moral Virtues, **Journal OF Respubica**, Vol.7 (3): 273-292.
- Gambaro, M.E., Enright, R.D., Baskin, T.A., & Klatt, J. (2008). Can school-based forgiveness counseling improve conduct and academic achi evement in academically at -risk adolescents? **Journal of Research in Education**, 18, 16-27.
- Lucas.T, Young.J.D, Zhdanova.L & Alexander.S. (2010). Self and other justice beliefs, impulsivity, rumination, and forgiveness: Justice beliefs can both prevent and promote forgiveness. **Personality and Individual Differences**. 49 :851-856.
- Hargrave, T. D., & Sells, G. N. (1997). The development of a forgiveness scale. *Journal of Marital and FamilyTherapy*, 23, 41-63.
- Matsuyuki, M. (2011). **An examination of the process of forgiveness and the relationship among state forgiveness ,self compassion, and psychological well being experienced by Buddhists in the united states**. A dissertation submitted in partial fulfillment of the Requirement for the degree of Doctor of Philosophy in the College of Education at the University of Kentucky.
- Magnuson, C., Enright, R.D., Filmer, B., & Magnuson, K. (2009). waging peace through forgiveness in Belfast, Northern Ireland IV: A parent and child forgiveness education program. **Journal of Research in Education**.
- Mc Cullough,M. E. ,Root,L. M. ,&Cohen,A. D. (2007). Writing about the benefits of an Interpersonal transgression facilitates forgiveness. **Journal Counseling and Clinical Psychology** , 74(5),887-897.
- Neo, F. (2007). Forgiveness, personality and gratitude. **Journal of Personality and Individual Differences**, 43(8), 2313-2323.
- Levenson, M. R, Aldwin, C. M & Yancura, L, (2006). Positive Emotional change: Mediating Effects of Forgiveness and Spirituality, **The Journal of Science and Healing**, 2, 6, 498-508.

بررسی تأثیر راهکارهای معلمی آموزش بخشودگی بر میزان بخشودگی و مدارای اجتماعی دانش آموزان

The effect of teacher education strategies forgiveness On the Amount forgiveness and the

- sullivan, J. & J. E. marcus (1999). The psychological underpinnings of democracy: a selective review of research on political tolerance. **Interpersonal trust, and social capital, annual review of psychology**, 50:625-650.
- Staub, E & Pearlman, L. A, (2001). Forgiveness, **Journal of personality and social psychology**, 73, 321- 336.
- Yip, T.H & Tse, W. S, (2009). Relationship among dispositional forgiveness of others, interpersonal adjustment and psychological well-being, **Journal of Personality and Individual Differences**, 46, 3, 365-368.

۷۷۷

رویش روان شناسی، سال هفتم، شماره ۱۰، شماره پیاپی ۳۱، دی ماه ۱۳۹۷
Rooyesh-e-Ravanshenasi, 7(10), 2018

